

**TA'LIM JARAYONIDA O'QUVCHILARDA ALTRUISTIK SIFATLARNI
RIVOJLANTIRISHGA ZAMIN YARATUVCHI PEDAGOGIK OMILLAR**

Umarova Marxamat Xayrullayevna

NamDU mustaqil tadqiqotchisi

Annotatsiya. *Mazkur maqolada ta'lim jarayonida o'quvchilarda altruistik sifatlarini rivojlantirishga xizmat qiluvchi pedagogik omillar ilmiy asosda o'rganilgan. Altruizm — boshqalar manfaatini o'z manfaatidan ustun qo'yish, mehr-shafqat, insonparvarlik va hamdardlikni ifodalovchi fazilat sifatida talqin etiladi. Tadqiqotda o'qituvchining shaxsiy namunasi, ijtimoiy-emotsional muhit, hamkorlikda o'qitish usullari, jamoaviy faoliyat va tarbiyaviy texnologiyalarning o'quvchi shaxsiga ta'siri tahlil qilingan. Maqolada zamonaviy pedagogika va psixologiya fanlarida altruistik fazilatlarini rivojlantirishga oid qarashlar tizimlashtirilgan, adabiyotlar tahlili asosida konseptual yondashuv ishlab chiqilgan.*

Kalit so'zlar: *altruizm, pedagogik omillar, ijtimoiy-emotsional ta'lim, insonparvarlik, empatiya, hamkorlik, shaxs kamoloti.*

Kirish. Zamonaviy ta'lim jarayoni shaxsni har tomonlama rivojlantirish, uni ijtimoiy mas'ul, bag'rikeng va boshqalarga yordam berishga tayyor inson sifatida shakllantirishni maqsad qiladi. Shu jihatdan o'quvchilarda altruistik fazilatlarini rivojlantirish nafaqat axloqiy, balki ijtimoiy-psixologik zarurat sifatida qaraladi.

Altruistik xatti-harakat insonparvarlik, mehr-shafqat, empatiya va o'zaro yordam kabi qadriyatlarga asoslanadi. Bu sifatларning rivojlanishi o'qituvchining pedagogik mahorati, sinfdagi muhit, dars jarayonida qo'llaniladigan usullar va ta'limning tarbiyaviy yo'nalishiga bevosita bog'liq.

Adabiyotlar tahlili. Altruizm tushunchasi tarixan falsafiy va psixologik asoslarda shakllangan. Fransuz faylasufi *Ogyust Kont* "altruizm" atamasini birinchi bo'lib fan doirasiga kiritib, uni "boshqalar uchun yashash" g'oyasi bilan izohlagan. Unga ko'ra, insonning ijtimoiy tabiati uni o'zgalarga yordam berishga undaydi.

Psixologik yondashuvlarda altruizm insonning empatik his-tuyg'ulari bilan bog'liq deb qaraladi. *C. Rogers* (1983) inson shaxsining erkinligi va ichki gumanistik ehtiyojlarini ta'kidlab, altruistik xatti-harakatlarni shaxsning ijobiy o'zini anglashining natijasi deb biladi. *M. Hoffman* (2000) esa empatiya bolalikdan boshlab shakllanishini va tarbiya jarayonida mustahkamlanishini ko'rsatadi.

Pedagogik nuqtai nazardan, *J. Dewey* va *A. Maslow* kabi mutafakkirlar ta'lim jarayonida ijtimoiy hissiyotlar va hamkorlikni rivojlantirish orqali altruizmni shakllantirish mumkinligini asoslagan. *Maslowning* "shaxs o'sishi" nazariyasi altruistik xulqni inson o'zini o'zi amalga oshirish jarayonining yuqori bosqichi sifatida ko'rsatadi.

O'zbekiston olimlari ham bu masalaga e'tibor qaratganlar. *J. Jalolov* (2019) o'quvchilarda axloqiy fazilatlarni shakllantirishda o'qituvchining shaxsiy namunasi va sinf muhitining o'rnini haqida yozgan. *Zunnunov A.* (2022) esa shaxsni ma'naviy-axloqiy tarbiyalashda insonparvarlik va ijtimoiy mas'uliyatni asosiy tamoyil sifatida ko'rsatgan.

So'nggi yillarda *UNESCO* (2023) hisobotlarida ham ijtimoiy-emotsional ta'lim (SEL) dasturlari o'quvchilarda altruistik va empatik xulqni rivojlantirishda eng samarali yondashuv sifatida tavsiya etilgan. Bu dasturlar o'quvchilarning o'z his-tuyg'ularini anglash, boshqalarni tushunish va ijtimoiy munosabatlarda ijobiy muloqot olib borish ko'nikmalarini shakllantiradi.

Xulosa qilib aytganda, adabiyotlar altruizmni rivojlantirishda uch asosiy omilni ajratib ko'rsatadi: Shaxsiy (individual) – empatiya, o'zini anglash, irodaviy boshqaruv. Pedagogik – o'qituvchi namunasi, tarbiyaviy metodlar, dars uslublari. Ijtimoiy – muhit, jamoa qadriyatlari, ijtimoiy faoliyat.

Metodologiya. Tadqiqotda quyidagi ilmiy yondashuvlardan foydalanildi:

- *Nazariy tahlil* – altruizmning falsafiy, psixologik va pedagogik mohiyatini aniqlash uchun;
- *Empirik kuzatuv va suhbat* – o'quvchilarning hamkorlikdagi faoliyatini tahlil qilish uchun;
- *Pedagogik tajriba* – altruistik xulqni rivojlantiruvchi metodlar samaradorligini baholash uchun;
- *So'rovnoma* – o'qituvchilar va o'quvchilar o'rtasida altruistik qadriyatlar haqidagi tasavvurlarni aniqlash uchun.

Tajriba davomida “Mehr-shafqat haftaligi”, “Yordam qo'li”, “Do'stlik burchagi” kabi interfaol mashg'ulotlar tashkil etildi.

Natijalar. Pedagogik tajriba natijalariga ko'ra:

- Guruhli ishlar altruistik fazilatlarning eng samarali rivojlantiruvchi vositasi bo'ldi;
- Empatiya va o'zaro yordamga yo'naltirilgan topshiriqlar o'quvchilarda ijobiy his-tuyg'ular uyg'otdi;
- O'qituvchi shaxsining xulqi va adolatli munosabati o'quvchilarning altruistik xatti-harakatlarini kuchaytirdi;
- “Ijtimoiy loyiha asosida o'qitish” usuli o'quvchilarda birdamlik va mas'uliyat hissini mustahkamladi.

Muhokama. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, altruizm tabiiy holatda emas, balki maqsadli pedagogik muhitda shakllanadi. O'quvchilar altruistik faoliyatda ishtirok etgan sari ularning o'zaro hurmati, hamkorlik madaniyati, bag'rikengligi oshadi.

Shuningdek, o'qituvchining o'zini tutish madaniyati, darsdagi adolat, ijobiy emotsional aloqa altruistik xulqning shakllanishiga kuchli turtki beradi. Empatiyaga asoslangan ta'lim metodlari o'quvchining hissiy sohasini rivojlantiradi va ijtimoiy javobgarlikni kuchaytiradi.

Xulosa. O'quvchilarda altruistik fazilatlarni rivojlantirish quyidagi pedagogik shart-sharoitlarni taqozo etadi: Insonparvarlik va empatiyaga asoslangan o'qituvchilik

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

yondashuvi; hamkorlik, ijtimoiy faoliyat va jamoaviy loyihalarning tizimli tashkil etilishi; ijobiy emotsional muhitni yaratish; axloqiy qadriyatlarga asoslangan ta'lim va tarbiya integratsiyasi.

Bunday yondashuv o'quvchini nafaqat bilimli, balki insoniy fazilatlarga ega, boshqalar dardiga befarq bo'lmagan shaxs sifatida shakllantiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Jalolov J. *Pedagogika asoslari*. – Toshkent: O'qituvchi, 2019.
2. Rogers, C. (1983). *Freedom to Learn for the 80s*. Columbus: Merrill.
3. Hoffman, M. L. (2000). *Empathy and Moral Development*. Cambridge University Press..
4. Dewey, J. (1997). *Experience and Education*. New York: Touchstone.
5. Maslow, A. (1970). *Motivation and Personality*. New York: Harper & Row.
6. Zunnunov, A. (2022). *Shaxsni ma'naviy-axloqiy tarbiyalash omillari*. – Toshkent: TDPU nashriyoti.
7. Нурмухамедова, Г. (2021). Альтруизм и эмпатия в педагогической деятельности. *Педагогика журналы*, №4.